

דבר תורה לפרשת וישלח מאת הרב ד"ר יהודה זולדן

אל עשו אחיו... באנו אל אחיך אל עשו

א. "הלוא אח עשו ליעקב" (מלאכי א, ב)

יעקב אבינו פחד מאד מהמפגש עם עשו לאחר ניתוק של כל כך הרבה שנים, שנבע בעקבות הבריחה שלו מהבית בעצת אמו רבקה. אף על פי כן הוא רואה בו אח: "וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו" (בראשית לב, ד). כך גם מספרים לו המלאכים: "וישבו המלאכים אל יעקב לאמר באנו אל אחיך אל עשו" (שם ז). וכך גם בהמשך כשיעקב אבנו מתפלל לה': "הצילני נא מיד אחי מיד עשו" (שם יב), "כי יפגשך עשו אחי" (שם יח).¹

אחוות צאצאי יעקב – ישראל, עם עשו – אדום, נזכרת במקרא מספר פעמים גם אחרי מות יעקב ועשו: "וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום כה אמר אחיך ישראל" (במדבר כ, יד). "אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו" (דברים ב, ד), "ונעבר מאת אחינו בני עשו הישבים בשעיר" (שם ח), "לא תתעב אדומי כי אחיך הוא" (דברים כג, ח). גם כשבאה נבואת פורענות על עשו - אדום, מצוין היותו אח לישראל: "על שלושה פשעי אדום... על רדפו בחרב אחיו" (עמוס א, יא). "למען יכרת איש מהר עשו מקטל, מחמס אחיך יעקב" (עובדיה א, ט-י).

בדברי הנביא מלאכי יש דו שיח המתנהל כביכול בין כנסת ישראל לבין הקב"ה. על הקביעה: "אהבתי אתכם אמר ה'" (מלאכי א, ב), שואלת כנסת ישראל: "במה אהבתנו?", ותשובת ה': "הלוא אח עשו ליעקב נאם ה', ואהב את יעקב, ואת עשו שנאתי, ואשים את הריו שממה, ואת נחלתו לתנות מדבר" (שם ב-ג). עשו הוא אחיו של יעקב מאב ומאם, הוא אף הבכור, ואעפ"כ מבכר הקב"ה את הבן האהוב, על פני הבן הבכור השנאווי (ע"פ דברים כא, טז-ז).²

ב. ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה" (עובדיה א, כא)

מה המשמעות של הדגשת אחוות צאצאי יעקב ועשו במקרא? מה מקומו של עשו השנאווי, ומה ניתן להסיק מכאן על מערכת היחסים המסועפת שבין צאצאי יעקב וצאצאי עשו במהלך ההיסטוריה? בדברים הבאים נתמקד בקצרה, בדברים שכתב הראי"ה קוק (אגרות הראיה חלק א עמ' קמב) על ענין זה: לא הבלעתן והריסתן (=של האומות) היא מטרת אורם של ישראל, כמו שאין אנו מכוונים הרס כללי לעולם ולאומיו כולם, כי אם תקנתם והעלאתם, הסרת סיגיהם, וממילא יצטרפו בזה למקור ישראל, להשפיע עליהם טללי אורות. "והסירותי דמיו מפיו ושקוציו מבין שניו ונשאר גם הוא לאלקיני" (זכריה ט, ז), וזה נוהג אפילו באליליות, וקל וחומר בדתות הנסמכות בחלק מיסודותיהן

¹ אמנם בשיח שביניהם יעקב אבינו מתייחס אליו ביחסי אדון – עבד: "לעבדך ליעקב מנחה הוא שלוחה לאדני לעשו" (שם יט), "גם הנה עבדך יעקב" (שם כא) "הילדים אשר חנן אלהים את עבדך" (בראשית לג, ה), "יעבר נא אדני לפני עבדך" (שם יד). אך לא נעסוק בעניין זה כאן.
² כך פירשו רש"י, אבן עזרא, מהר"י קרא למלאכי שם.

על אור תורת ישראל. וגדולים דברי הגר"א [בסוף ספר סערת אליהו] ז"ל: " ואת עשו שנאתי (מלאכי א, ג) - את הטפל לעשו, אבל עקרו שהוא ראשו, בהדי אבהן דעלמא גניז (=אצל אבות העולם הוא גנוז). ועל-כן "ראיתי פניך כראות פני אלקים" (בראשית לג, י) אמר איש האמת יעקב איש תם, ודברו לא ישוב ריקם. ואהבת אחים של עשו ויעקב, של יצחק וישמעאל, תעלה על כל אותן המהומות, שהרשעה הנכרכת בטומאת הגויה גררה אותן, תתגבר עליהן ותהפכן לאור ולחסד עולם.

יעקב ועשו הם אחים המייצגים לאומים שונים. עשו הולך לדרכו לשעיר, ויעקב לארץ כנען. המתח הוא גדול, היו וישנן מאבקים בין השנים, אך בסכומו של דבר גם עשו האח הבכור, יחבור ליעקב. אין לנו כאומה, רצון להשמיד ולכלות את הגויים בעולם. עם ישראל הוא הלב שבאיברים (כדברי ריה"ל בכוזרי ב, לו), והלב לא נלחם באיברי הגוף. יעודנו הוא להוביל ולרומם את העולם כולו, לתקן עולם במלכות שדי, כדי שהכל יכירו וידעו את מלכות ה'. הדבר נכון אף ביחס לאומות אליליות, ובודאי גם ביחס לקרובים יותר, בני עשו, אח יעקב.

בדברי הגר"א המצוטטים, יש רמז למדרש האגדה המספר על ראשו של עשו הקבור במערת המכפלה.³ המשמעות הרעיונית היא, שבחלק העליון בגופו של עשו, בראשו של עשו, יש לעשו קשר לממדי הקדושה, וכדברי הרב חיים מוולז'ין תלמיד הגר"א (רוח חיים על מסכת אבות, הקדמה "כל ישראל יש להם"):

ענין הראש הקבור במערה עם יעקב כמאמר חז"ל, והכונה על דרך המליצה כי אחוז הוא בקדושה בראש והוא ענין שחיטת כח הרע לעתיד כמאמר חז"ל (סוכה נב ע"ב). והכונה על דרך המליצה, כי ראשו לבד ישאר בקדושה ויהיה נפרד שלא ישתלשל למטה בבחינת רע, ... כי ע"י התשובה יתבטל מה שעשה בחטאו למטה ולא ישאר למעלה עליהם הקטרוג.

ראשו של עשו נפרד מגופו, והוא קבור עם אבות האומה. גופו נקבר רחוק במקום אחר, ובא לומר שבצד החומרי – הגופני שבו, בחלק הנמצא בהר שעיר, הוא נלחם בישראל. אך הראש קבור עם אבות האומה, ומשמעות הדבר היא שמבחינה רוחנית יש לעשו קשר עם ישראל, והוא אף עתיד לקשור את גורלו עמם, ביום בו תתגלה מלכות ה' גם בהר שעיר: "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה המלוכה" (עובדיה א, כא). או בלשונם של חז"ל אליהם רמז הרא"ה קוק:

"ונשאר גם הוא לאלהינו" (זכריה ט, ז) - אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבאדום. "והיה כאלף ביהודה ועקרון כיבוסי" (זכריה שם) - אלו תאטריות וקרקסיות שבאדום שעתידין שרי יהודה ללמד בהן תורה ברבים (מגילה ו ע"א).⁴

³ כך ע"פ פרקי דר' אליעזר (היגר) פרק לח, וכן סוטה יג ע"ב. בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל (בראשית נ, יג) נאמר שגופו של עשו נקבר בשדה מערת המכפלה: "והיה ראשו של עשו מתגלגל עד שנכנס לתוך מערת המכפלה, ונח בחיקו של יצחק אביו. ואת גופו קברו בני עשו בשדה המכפלה, ואחרי כן קברו בניו את יעקב במערת שדה המכפלה אשר קנה אברהם מעפרון". מקורות חז"ל אחרים מספרים על כסף רב ששלם יעקב בחייו לעשו על מנת שעשו לא יקבר במערת המכפלה, וזאת על האמור: "בקברי אשר כרית ל" (בראשית נ, ה). ראה: בראשית רבה ק, ה; שמות רבה לא, יז; תנחומא ויחי ו; זהר וישלח קעז, א ועוד.

⁴ דברים דומים מצינו אצל אחד מצאצאי עשו - עמלק (בראשית לו, טז). עמלק הוא האויב הקשה והמר ביותר שקם נגד ישראל. המלחמה נגדו היא כוללת ומקיפה: "מחה תמחה את זכר עמלק מתחת השמים" (דברים כה, יט). על צאצא עשו זה, כתב הרא"ה קוק דברים דומים: "אפילו עמלק אינו נמחה כי אם מתחת השמים, אבל ע"י הזיכוך מתעלה הוא לשורש הטוב אשר הוא מעל לשמים" (מוסר אביך, מידות הראיה, אהבה, אות ו). מתחת השמים, במציאות הקיימת, אין מקום לעמלק, אך ברובד עליון יותר, מעל השמים, במצב מתוקן, יש לו גם כן מקום. מקביל לנאמר על עשו אביו.

ג. "ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו ורבקה אוהבת את יעקב" (בראשית כה, כח)

אחוות האחים מסבירה גם את יחסי האהבה של יצחק לעשו. "ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו ורבקה אוהבת את יעקב" (בראשית כה, כח). יתכן שיחסו החיובי של יצחק לעשו בנו "אע"פ שידע בלי ספק שלא היה שלם כיעקב" (ספורנו בראשית שם), נבע מתוך מבט כולל על מה שעתידי לצאת ממנו בימים רחוקים יותר. ואולי אף ניתן לפרש: "ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו" - בפיו של יצחק. דרך התקשורת המילולית שביניהם, יצחק רוצה לצוד - לשמר את עשו, לקראת הימים הגדולים שיבואו בעתיד. הוא רוצה שהוא יישאר בנו, אחי יעקב, ושלא יתנתק לגמרי. ראשו של עשו, הצד הרוחני שבו, נשאר קשור ומחובר לאבות האומה.

רבקה היא מעשית, ומבטה הוא עכשווי. היא אוהבת את יעקב "לבדו, מפני שהכירה ברשעו של עשו" (ספורנו שם). היא העמידה את יעקב במקום עשו בקבלת הברכות, הכינה לו את האוכל הנדרש, והלבישה אותו בגדים מתאימים, והיא אף יזמה את בריחתו של יעקב מפני עשו. אין היא עוסקת במה שיקרה באחרית הימים.

הרב יעקב משה חרל"פ (מי מרום – בראשית, עמ' קצב) הסביר את השוני שבין יצחק לבין רבקה ביחס לעשו, בהבחנה שבין ראשו של עשו לבין גופו:

הטעם לאהבתו של יצחק אל עשו כי ציד בפיו - דהנה כל ראייה שהאדם רואה היא מה שיכול לקלוט במוחו. ומה שאינו מוחשי לא יראהו. ויסוד הרע הוא מטומאת ארץ העמים, לא היה בחושו שום ענין של רע, וראה רק את הטוב והקדושה בלבד. ראה בו רק את הרישא [=הראש] ולא את גופו. ואילו רבקה שהיתה מחוץ לארץ ראתה גם את גופו של עשו, ועל כן אהבה רק את יעקב. יעקב אבינו הפריד גם כן ביחסו לעשו בין ראשו לגופו. כך המשיך להסביר הרב חרל"פ את יעוד שליחת המלאכים לעשו ואת המפגש בין עשו ליעקב:

מעבודתו של יעקב הוא להפריד בין הרישא והגופא [=הראש והגוף] של עשו, דהיינו בין צד האחוה שבו ביחס אליו לבין הצד העשוי שבו. ולשם זה היה דרוש לו לשלוח מלאכים ממש, שיעשו עבודת קודש זו, וזה פעלו המלאכים ושבו ואמרו לו: "באנו אל אחיך אל עשו" (בראשית לב, ז). לא אמרו 'באנו אל אחיך עשו' אלא: "אל אחיך אל עשו". דהיינו שפעלנו להפריד בין צד האחוה שבו לצד העשו שבו. ואף על פי כן עדיין ירא היה יעקב והתפלל "הצילני נא מיד אחי מיד עשו" (שם יב). כי הידים ידי עשו. יש שהם מראים אחווה, אבל ידיהם עושים רשעה וכמו שכתב רש"י: "מיד אחי - שאינו נוהג עמי כאח אלא כעשו הרשע".

ההפרדה הסופית היתה כשהגיע עשו אל יעקב כמו שנאמר: "והוא עבר לפניו וישתחו ארצה שבע פעמים עד גשתו עד אחיו" (בראשית לג, ג). דהיינו שהפריד ממנו האחוה לגמרי, והאחוה היא בחינת הרישא דעשו שהוא צד הקדושה שבו.

לדברי הרב חרל"פ גם המלאכים היו מודעים למעמדו הייחודי של אחיו של יעקב, עם זאת ידעו שלפניהם עומד עשו. הראי"ה קוק סיים את דבריו באגרת המובאת לעיל:

דעה רחבה זאת, ממותקת במתקה ודבשה של תורת אמת, צריכה להתלוות עם כל ארחותינו באחרית הימים, למחתם אורייתא בהיכלא דמלכא משיחא בהפיכת מרירא למתיקא וחשוכא לנהורא (=לחתום את התורה בהיכלו של מלך המשיח בהפיכת מר למתוק וחושך לאור).

ראייתו העמוקה של יצחק היא זו שתהא מנחה אותנו באחרית הימים. הידיעה העמוקה, שאחריתם של כל אותם המאבקים שבין צאצאי יעקב ועשו, הוא בגילוי מחודש של קשרי האחוה שהיה ביניהם "הלוא אח עשו ליעקב", עם השארית שתישאר מעשו "ונשאר גם הוא לאלוקינו".